

Geschiedenis tussen macht en vrijheid

Met het wegvallen van de grote godsdienstige en politieke systemen lijkt het erop alsof de wereld beter en vrijer geworden is. Niet langer hoeven wij ons te voegen in voorgegeven kaders die bepaald zijn door eeuwenoude religieuze tradities of door negentiende-eeuwse ideologieën. Daarvoor in de plaats is de markt gekomen; dat lijkt geen macht, maar als je wat beter kijkt, blijkt zij dat wel, alleen zo diffuus dat je er nauwelijks de vinger op kunt leggen. Je voelt de dwang wel, maar het is niet meer duidelijk door wie zij wordt uitgeoefend. Vroeger kende je de machthebbers, ze zaten in het Kremlin of in het Vaticaan, ze heetten Hitler, Franco of Mao. Zij maakten op luide toon duidelijk wat hun bedoelingen waren, je werd voor een duidelijke keuze gesteld, ook al waren de gevolgen als je nee zei geheel voor eigen risico. Nu lijkt het alsof moeilijke morele keuzes je bespaard worden, omdat je waarde op de markt fungeert als een neutrale scheidsrechter.

Ook onder historici wordt het steeds meer de gewoonte de richting van hun onderzoek te laten bepalen door geldbronnen, zonder zich af te vragen wat voor belangen de geldgevers eigenlijk hebben om juist dit bepaalde onderzoek te subsidiëren. Waarom werd vorig jaar eigenlijk de grondwet van 1848 zo ruim herdacht en niet die van 1798, die toch eigenlijk de eerste moderne constitutie in ons land was? Zou het iets te maken kunnen hebben met het feit dat de Oranjes in 1798 veilig opgeborgen waren en in 1848 weer over het land regeerden? Maar het geldt ook voor mediëvisten, ook al lijkt hun onderzoek meestal ver verwijderd van de actualiteit. Dat dit niet zo is, bewijst alleen al de geweldige commotie die in Frankrijk twee jaar geleden ontstaan is bij de herdenking van de doop van Clovis.

Wie de markt opgaat, ontkomt niet aan de machtsvraag. Marktwerking is niet zelfregulerend, ook al willen wij dat graag geloven, er zijn wel degelijk stuurliu, ook al blijven ze op de achtergrond en hebben zij geen duidelijk gezicht. En machthebbers moeten ter verantwoording geroepen kunnen worden, want zij zullen altijd proberen hun belangen in te kleden in fraai aandoende leuzen. Vroeger was dat Gods gebod of het belang van de staat, nu is het de werking van de markt, en morgen zal het wel weer wat anders zijn. Die controle kan alleen maar uitgeoefend worden, als er mensen zijn die vanuit een zekere distantie kunnen wikken en wegen en die de kunst van de ironie machtig zijn. Mensen die zich niet totaal van de heersende macht afhankelijk maken, maar die op een zekere afstand toekijken, die de leuzen van de dag en de praatjes van machthebbers beoordelen op andere criteria, op andere normen en waarden dan in-

standhouding en uitbreiding van de macht, beschouwelijke mensen. Onder dat soort mensen kunnen historici een belangrijke plaats innemen, juist omdat onze discipline ons geleerd heeft afstand te nemen van de actualiteit door het verleden erin te betrekken. Bovendien hebben historici vaak een belezenheid en breedheid van kennis op alle mogelijke gebied, wat Foucault ooit noemde 'een meedogenloze eruditie', die ons in staat stelt tot 'het uitkammen van alternatieve bronnen, het opspitten van ondergeschoffelde documenten, het doen herleven van vergeten (of verworpen) geschiedenissen'.

Maar dan moeten historici wel zo goed mogelijk hun onafhankelijkheid koesteren en dat is niet gemakkelijk. Macht trekt aan, allereerst natuurlijk, omdat wij allemaal ons brood moeten verdienen en dus in een goed blaadje willen staan bij de geldgevers: de universiteitsbestuurders, het departement van onderwijs, het bedrijfsleven. Maar er is nog iets veel vreemders aan de hand. De geschiedenis laat zien dat veel intellectuelen zo bang zijn om voor onpraktische, verstrooide softies aangezien te worden dat ze van de weeromstuit soms de meest afgrijpselijke vormen van machtsmisbruik gaan steunen en verheerlijken, alsof zij op die manier de ruige actie die hun eigen saaie leven in de studeerkamer zozeer ontbeert, alsnog

plaatsvervangend kunnen meemaken. Het beroemdste voorbeeld daarvan in deze eeuw is wel de filosoof Martin Heidegger die in zijn aantredetoespraak als rector van de universiteit van Freiburg in 1933 Hitlers machtovername bezong als de verwerkelijking van de idealen van het existentialisme. Hij werd overigens op de voet gevolgd door mediëvisten als Schramm, Aubin en Brunner. In Nederland zou je kunnen denken aan jarenzestig figuren als Mulisch die dweepten met Mao en Castro. Diezelfde zucht om zich te identificeren met kerels die van wanten weten zie ik op het ogenblik in de bijna kritiekloze bewondering van geleerden voor mannen die de markt kunnen bespelen. In mijn somberste momenten denk ik wel eens dat ik mij beter voorbereid zou hebben op mijn huidige taak door een studie bedrijfskunde en tien jaar werken bij Berenschot dan door te schrijven over kinderkrustochten en scholastieke disputen. Gelukkig herinner ik mij dan weer de wijsheid van onze middeleeuwse voorgangers die ervan overtuigd waren dat geleerden alleen konden floreren in een klimaat van respectabele armoede, want alleen zo bewaarden zij hun onafhankelijkheid en vrijheid om te denken.

Peter Raedts